

Una història cultural del paisatge i de les identitats al País Basc contemporani

Gerard Amatllé

Universitat de Barcelona
Facultat de Geografia i Història
Departament d'Història i Arqueologia
Secció d'Història Contemporània i Món Actual
Carrer de Montalegre, 6
08001 Barcelona

Maitane Ostolaza, *Landscape and identity in the modern Basque country, 1800 to 1936*, Nova York, Routledge, 2023.

Maitane Ostolaza, professora de la Universitat de Perpinyà, té una llarga trajectòria investigadora dedicada a analitzar el paper de la religió, l'educació i les identitats nacionals en la configuració de la societat basca contemporània. En els últims anys s'ha centrat en l'estudi de les relacions entre el paisatge i la construcció de la identitat basca des de principis del segle XIX fins als anys de la Segona República Espanyola. El resultat d'aquesta recerca va ser publicat el 2018 sota el títol «La terre des Basques: naissance d'un paysage (1800-1936)», una obra capdavantera que aquest any ha vist publicada la seva traducció a l'anglès, que analitzarem a continuació.

Aquest títol està dividit en dues parts: la primera, «Discourses, images and representations of landscape» tracta de l'elaboració de discursos i representacions culturals sobre el paisatge basc; la segona, «Landscape practices», dedica les seves pàgines a explorar les transformacions que el turisme, l'excursionisme i el muntanyisme van suposar per al paisatge del País Basc.

Gerard Amatllé, Una història cultural del paisatge i de les identitats al País Basc contemporani. *Cercles. Revista d'Història Cultural*, 26, 227-231 ISSN: 1139-0158. ISSN-e: 1699-7468. DOI: 10.1344/cercles2023.26.1011. Data de recepció: 18/04/2023. Data d'acceptació: 14/05/2023.

gerard.amat7@gmail.com | orcid.org/0009-0008-7398-2363

El primer capítol de la primera part se centra en les obres més significatives per a la construcció de l'imaginari sobre el paisatge basc. Explica que aquestes noves concepcions i representacions no van sorgir del no-res, sinó que s'han d'entendre en el marc de les grans transformacions econòmiques, polítiques, socials i culturals del vuit-cents. Així, l'anàlisi del llenguatge, els mitjans i els canals pels quals es van expressar i propagar els discursos i les representacions sobre el paisatge basc, s'ha de comprendre en el context de la industrialització, la creació de la societat de masses i la consolidació dels estats nació. Manifesta com van crear-se i van proliferar els models ideals del paisatge basc propis de les tradicions romàntica i *fuerista*, dos imaginaris que tindrien continuïtat en les principals figures polítiques del País Basc durant el primer terç del segle xx. Alhora, les elits artístiques, científiques i literàries optaren per la naturalització política dels espais naturals, això és, *nacionalitzar* el paisatge.

El segon capítol d'aquesta primera part estudia la difusió dels discursos i les representacions culturals sobre el paisatge basc a través de la premsa i la literatura popular. Demostra com diversos formats van utilitzar el paisatge per promoure la mateixa concepció de l'espai regional i local, noves sensibilitats sobre la naturalesa i l'enfortiment dels sentiments de pertinença. L'autora explica com a través de les il·lustracions i fotografies del territori van estendre's diversos models ideals del paisatge i van associar-se amb la mateixa identitat basca. Per exemplificar-ho, el text incorpora diverses imatges que podem trobar en capçaleres de premsa, revistes culturals i postals.

En la segona part del llibre Ostolaza comença el tercer capítol remarcant que el paisatge no es limita al discurs o a la representació cultural, sinó que és també una realitat objectiva (re)apropiada pels individus per mitjà de l'experiència, i indica que la integració del paisatge en les identitats individuals i col·lectives va ser afavorida per pràctiques com el turisme i l'excursionisme. Sobre el turisme, l'autora analitza la circulació de guies turístiques, així com l'apari-

ció del model de *ciutat turística*, i posa com a model el cas de Sant Sebastià. Pel que fa a l'excursionisme, Ostolaza exposa que l'higienisme i l'esmentat augment de la consciència sobre el paisatge van provocar un increment de l'organització d'excursions amb finalitats lúdiques i esportives. Per altra banda, també indica que els mateixos excursionistes consideraren aquesta pràctica cultural com una activitat d'oci superior a la resta i que va esdevenir un antídoto contra la degeneració moral i física que les ciutats provocaren a les creixents classes populars urbanes. Alhora, es desenvolupà un interès identitari pel territori, que recomanava l'organització de sortides a la recerca dels orígens, l'essència i el patrimoni propis de la regió (o la nació) basca.

Finalment, l'autora dedica l'últim capítol al muntanyisme, una pràctica esportiva que va començar a agafar pes a partir del 1910, coincidint amb l'augment de l'interès per l'esport com a alternativa d'oci en la nova societat de masses. L'autora planteja que la incorporació de les dones al muntanyisme també va suposar una redefinició de les relacions de gènere i, alhora, també va servir per fomentar un sentiment patriòtic. Aquí, Ostolaza dedica unes pàgines a tractar de l'actuació dels *mendigoizales*¹ i posa en relleu la dimensió emocional de la seva pràctica esportiva, la qual els va portar a concebre el paisatge basc com la natura de la nació.

Es tracta d'un estudi interdisciplinari que combina metodologies de la història, la geografia, l'antropologia i els estudis literaris, i que fa una anàlisi dels discursos i les pràctiques associades amb el paisatge seguint models propis de la història cultural i la geografia cultural. Un treball que pot emmarcar-se dins de l'anomenat gir espacial, que recentment ha estat objecte de nombroses aportacions en els camps de les humanitats i les ciències socials, així com de la historiografia.

¹ Els *mendigoizales* foren els muntanyistes enquadrats en les joventuts del nacionalisme basc.

Destaca la utilització dels conceptes de *mediancé* i *trajection* d'Augustin Berque,² que permeten estudiar la dialèctica entre els discursos i les pràctiques relacionades amb el paisatge, així com entre les representacions culturals del medi natural produïdes per la societat basca i les transformacions que el mateix medi ha sofert a causa de l'acció humana.

Durant els últims anys, el paisatge ha tingut certa centralitat com a objecte d'estudi de nombroses disciplines, entre les quals podem trobar l'antropologia, l'arquitectura, els estudis literaris, la filosofia, la geografia i la història. Destaquen el treball previ de Thomas M. Lekan sobre el cas alemany³ i els estudis més recents de Paul Readman sobre Anglaterra⁴ i Martyn Lyons sobre els Pirineus,⁵ així com la tesi doctoral de Mikel Lorenzo-Arza dedicada a l'Espanya liberal.⁶ Més enllà de l'àmbit geogràfic europeu també poden trobar-se publicacions, com ara l'estudi d'Emmanuel Ortega sobre Mèxic⁷ i el de Nobuko Toyosawa sobre el Japó.⁸

En l'obra d'Ostolaza, la centralitat del paisatge del País Basc es presenta com un estudi de cas sobre de l'anàlisi de les múltiples variables involucrades en la construcció cultural del territori a escala local, i es demostra que aquesta podria ser la millor manera de com-

2 Augustin BERQUE, *La mésologie: Pourquoi et pour quoi faire?*, París, Presses Universitaires de Paris Ouest, 2014.

3 Thomas M. LEKAN, *Imagining the nation in nature: Landscape preservation and German identity, 1885-1945*, Cambridge, Harvard University Press, 2004.

4 Paul READMAN, *Storeid ground: Landscape and the shaping of the English national identity*, Cambridge, Cambridge University Press, 2018.

5 Martyn LYONS, *The Pyrenees in the Modern Era: Reinventions of landscape, 1775-2021*, Londres, Bloomsbury, 2018.

6 Mikel LORENZO-ARZA, *Landscape and nation in the formation of the Spanish Liberal State, 1850-1890*, tesi doctoral, Connecticut, University of Connecticut, 2014.

7 Emmanuel ORTEGA, «The Mexican picturesque and the sentimental nation: a study in nineteenth-century landscape», *The Art Bulletin*, 103(2), 2021, pàgs. 129-155.

8 Nobuko TOYOSAWA, *Imaginative mapping: Landscape and Japanese identity in the Tokugawa and Meiji eras*, Harvard, Harvard University Asia Center, 2019.

prendre la producció dels discursos sobre el paisatge. En definitiva, es tracta d'una aportació original que confirma que es poden analitzar els processos de construcció i (re)apropiació del llenguatge sobre la natura des de la mateixa percepció i experiència envers el paisatge. És una obra pionera que ben segur que servirà de punt de partida per a futures recerques.

Els continguts de la revista estan subjectes a la llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 Internacional de Creative Commons, el text de la qual està disponible a <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.ca>.